

Midvinterblot

De hedniska nordbornas Jul

För Botvidsbygden

av Novintendent Ivar Ukertelöt.

Hur firade våra hedniska nordbor jul, den största av årets fester? Om den kristne Olav Tryggvason säger en fornaaldersaga: "Han avskaffade offren och offerölen och satte i stället med folkets instämmande högtidsöl jul och påsk, Johannisöl och höstöl vid Michaeli".

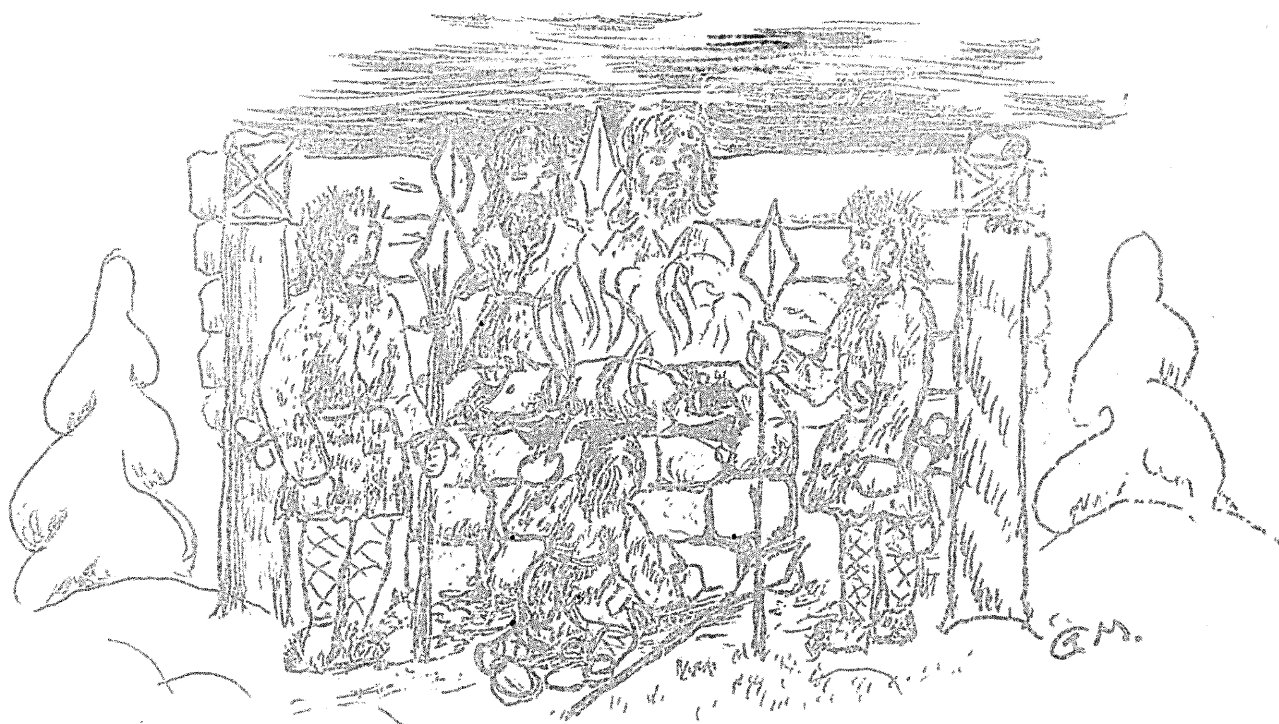
Härmed är den gammalkristna och fornordiska bakgrunden given till vårt sentida julfirande, man får förklaring på många inslag i julfestens brokiga vävnad.

Snorre Sturlasson, som levde på Island i slutet av 1100- och början av 1200-talet talar om, att Oden skall ha instiftat tre blot, ett av dem kallades jul. I sin ynglingasaga nämner Snorre, att man vid midvinters- eller jolablotet skulle offra för god årsväxt "till grodd". Man får anse, att det var en tacksägelsefest, om än aldrig så hednisk och magisk, för att årets gröda då var inbärgad. Midvinterblotet har knutits till den tid, då solhjulet vände på sin bana, och man gick mot ljusare tider. Då skulle vintermörkrets och köldens valde brytas. Man firade solgudens födelse med en gläd-

jefest, då solen på nytt började stiga på himmelen med löfte om en ny sommar och ny gröda med foder och beten för djuren - ett naturens återuppvaknande. Följande gamla ramsa har glömt sig kvar ute på landsbygden: "Dagen har långt sig ett tuppfjät Staffandag. Man kan inte se det, men man vet det och gläder sig däråt." Kristendomen följde den kloka taktiken att gjuta nytt vin i gamla läglar och ersätta solguden med solens skapare. På så sätt blev solgudens födelsefest förvandlad till en minnesfest för den kristna gudens och frälsarens födelse.

Som en motsvarighet till de hedniska nordbornas midvintersfest kan man betrakta judarnas tempelinviingsfest och romarnas saturnalia. Efter kristendomens införande i Norden sammanföll midvintersfesten med julhögtiden, och många av de gamla hedniska sedvänjorna övergick i mer eller mindre förändrad form till det kristna julfirandet, där de ännu kan urskiljas.

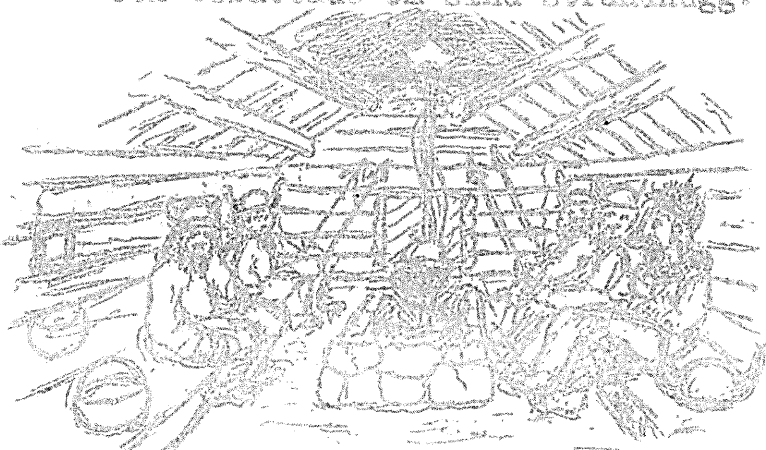
Snorre förklarar, att midvintersblotet skulle firas under "höknatten" detsamma som midvinternatten, ursprungligen omkring den 13 januari. De kristna började i stället att fira jul natten mellan den 24 och 25 december.

De hedniska nordbornas värsta fiende var kolden. Inlandsisens köldgröna deg av is och sten hade flera gången skrämt bort människor från deras boplatser. Därför var det inte underligt, att man dyrkade solen och ägnade sig åt solmagi. Ty kallt hade man både ute och inne.

En grekisk historieskrivare har på 500-talet talat om en ort i yttersta Thule, där solen på sommaren står på himmelen 40 dagar utan att gå ned och om vintern är borta i 40 dagar. På den trettiofemte dagen skickas folk upp på ett högt berg, och när man därifrån ser solen, återvänder man med det glada budskapet, att solen snart skall lysa nere i dalen också, då firas en glädjefest.

I den gamla gården, "störröset", fanns visserligen en öppen härd med stenskonung mitt på det stampade jordgolvet, omkring vilken man satt under sotad ås och värmdes sig, då man fejade sina svärd och berättade om sina strandhugg.

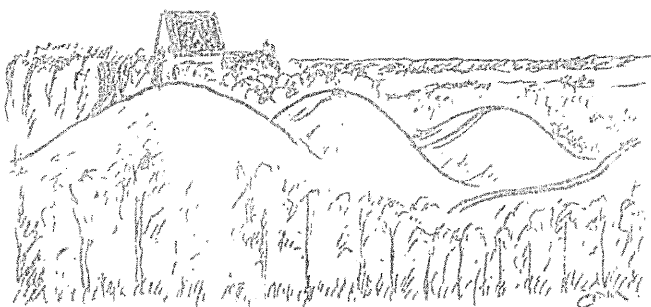

Och man drack av det mustiga mjödet, som kvinnorna först räckte över elden, som renade från allt oknytt. Mitt i stugan var det varmt, men långt ut i vråna vid bränslena lurade kolden och gästarna. Röken slingrade sig upp genom det öppna hålet i taket, "ljoren" varigenom dagsljuset silade in och lyste på grytan, som hängde på sin järnarm, "skålingen". Dagarna kunde också skymtas genom en liten glugg i stockväggen, "fönstret", men vanligen var en skjutlucka av trä fördragen för att hindra kringstrykande ofärdsmän till skåd. Först på 1500-talet utbyttes träluckan mot fönsterglas.

Gudarna dyrkades genom blot, det vill säga offer av män, som var det högsta blotet, eller djur, i synnerhet hästar, hundar eller tappar. Det vanligaste människooffret var trälar eller krigsfångar. Men i Gotlandslagen berättas, att "de blotade sina söner och döttrar och boskap under njutande av mat och dryck, ja, till och med kungar har offerats". En fransk författare, som sett nordbornas vederstyggliga offer, berättar, att föret krossades offrets huvud, därpå uppekar man bröstet, och sedan offrets ädlare inandelar förbehållits gudarna, uppsamlades i offerkittlar det utströmmande blodet och stänktes med kvistar över de närvarandes huvuden och ströks på gudabilderna, altarna och tempelväggarna.

En annan skildring finns från 1000-talet av en person, som råkat bevittna en offerfest. Han fick till

sin fasa se, hur man hängde upp kropp efter kropp av män, hästar och hunder i de heliga träden i offerlund. Samtidigt pågick blotandet inne i gudshuset, där man slaktade offer framför Odens, Tors och Frös gudabilder. Blodet uppsamlades i offerkärlen och stänktes omkring, vilket åstadkom en kvalmig bloddunst. Men sjöng fruktbarhetssånger till Frös ära av så skamligt innehåll, att mästare Adam av Bremen, som hört dem sjungas, vägrat att återge dem. Den, som verkställde offringen, kallades blotnadr. På folkrika platser byggdes särskilda gudahus, där många samlades för offer.

Sveriges förnämsta offerplats var Upsala, där midvinterblotet hölls i Göje månad. Dess kristna fortsättning blev diättinget i februari. Men många offerplatser fanns. Man kan spåra dem i ort-namn på ändelserna -vi, -hang, -hof och -lund.

Thitmar från Merseburg skildrar på 1000-talet ett härnadstug, som kejsar Henrik I företog mot danskarna, och berättar, att den förnämsta offerplatsen på Själ-land var Lejre, där "vert åttontio år under midvinternatten alla samlas att offra åt gudarnas 99 människor och lika många hästar med hunder och kupper i stället för hökar".

I den isländska Hervessasaga berättas om julfesten: "Konung Haraldrik hade en ovanligt stor och vacker galt, som var bestånd som offer åt guden Frö. Vid julfesten skulle man avlägga löften om bragder, som man skulle utföra. Konungen lät leda in galten i gillealen, och hans män lade sina händer på dess rygg, då de avlade sina löften. Galten skulle offras senare på året som fruktbarhets-offer." Detta är visserligen en

saga, men den är uppbyggd på fakta ur verkligheten. Den som ville utföra någon bragd under det kommande året, skulle nämligen lägga handen på en galt, avgiva löfte och tömma löftes-bägaren. Julgalten spelar en stor roll även i senare julbruk, och dess samband med fruktbarhetens gud, Frö, står fast. Denne rider ju enligt sagan på galten Gullaborste. Denna berättelse. Denna berättelse stärker alltså uppfattningen, att julen är en fruktbarhetsfest.

I samband med blotandet hölls måltider, då man åt offerdjurens kött och drack rustigt mjöd. Dessa fester var bullensamma och omätliga beträffande mat och dryck.

Inne i offerrummet, där luften var mättad av bloddunst och rök från eldarna, där offerdjurens kött tillagades, hölls offermåltiden. Sedan man ätit, och drycken hornen med starkt, skummande mjöd varvtals gått runt, hölls minnesdrickningen. Under rusig extas skålade man först för gudarna, därefter för de bortgångna fädernas minne och sist för de närvarandes välgång. Dästa av mat och dryck kände man sig delaktig av gudarnas kraft.

Havamal säger:

"Ju mer du dricker,
dess mindre vet du,
vert ditt vett var vägen".

I avlägsna trakter blotades långt in på kristen tid. En norsk skald Sigvat, berättar på 1000-talet, att hemsent en kväll kom till en gård i Västergötlands skogstrakter och bad om härberge. Men mor i gården ville inte släppe in honom, ty man hade alfablöt. Det var tydligen häst, att hålla sig väl med alfforma eller älfforma. En bygdeforskare berättar, så sent som på 1850-talet, att en person i Bohuslän begrar en levande häst för att blidka jordvävarna.

Julnatten har ansetts som årets längsta natt. Gångångare, gäster och skrytt släppe då lösa och blir alltmör påträngande. Många härresande skildringar förekommer i sagorna, vilket vittnar om, hur levande spöktroen var. På kvällarna, då man satt framför brasan i stugan, kunde man få höra om en fåraherde, som blev dräpt av en jätte. Herden gick emellertid igen och dräpte i sin tur den nya fåraherden. I en gammalnordisk saga berättas att Bodvar Bjarke slog ihjäl en drake som vid julen sökte äta Rolf Krakog.

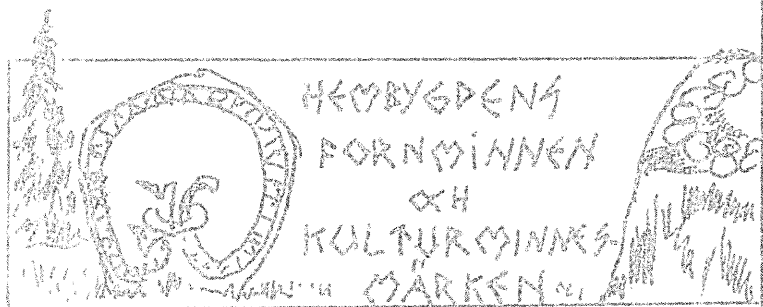
Troll, värtar och tomtar firar också jul liksom människor. Därför händer det om man låter julbordet stå dukat under julettan, så som Halfdan Svarte gjorde, att det inte var mycket kvar av godsets läckerheter, då morgonen kom. Halfdan trodde, att en trollkunnig hövding vänt det till sig, men det kunde ju också ha varit oknytt, som varit framme - eller katten.

När Olaf Trygvasson jämte sina män drack jul, kom tre främlingar och räddade honom ett dyrbart dryckeshorn som gåva. Olaf lät fylla det och biskopen läste välsignelsen. Däröver, varefter sådämsmännen bjöds att dricka. Då försvann de under ett stort brak, och salen fylldes med eldslåg. Gjöpsvinnor hade det jättigt en julen, då de drog från gård till gård och utförde sin löpande konst.

För tiden julklepp har föregångare långt tillbaka i tiden. Vid julen gav furstarna sina församlade män och vänner gåvor som belöning för deras tjänster. I en isländsk saga berättas, att Erik Jarl gav skänker åt sina män" så som det är förordat i andra länder". Detta skedde i samband med att nya män antogs i tjänst och fick avlägga sina löften.

Med dessa skildringar om hur det var i "den gamla, goda tiden" önskas en god jul och ett gott nytt år.

av
Ivar Åkerfeldt

Den 22 nov. ringde Sven-Gunnar Bröström i Fornminneskommittén till "Botvidshygden" red. och meddelade att Landsantikvarien i dag har begärt ett få ett nytt

fornfyndsområde inpräciserat på kartan.

Man har nämligen funnit 3 st. stenyxer av den äldre typen, utan skafthål. Fynden gjordes på Brantbränksområdet i Tullinge. Yxorna låg på en och samma plats, närmast bestämt vid Eklundshov alldeles intill gamla Riksstensvägens östra sida omedelbart ovanför de där befintliga villorna.

Detta har givit anledning till en arkiologisk undersökning på platsen med gott resultat. Man har nämligen funnit en

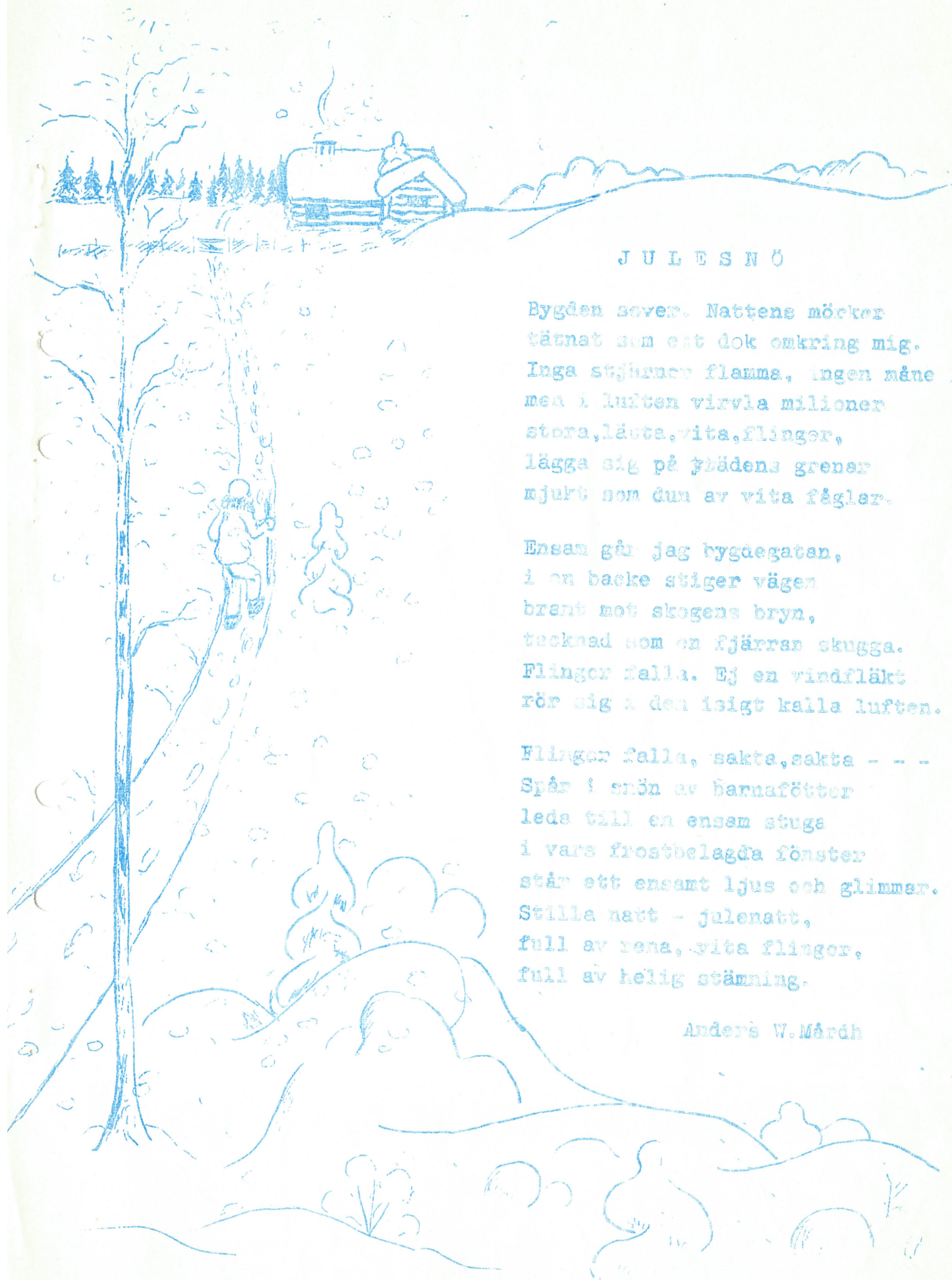

STENÅLDERSBOPLATS

SOM är den första man funnit i Botkyrka. Sannolikt finnes många fler i Botkyrka som ännu ej har blivit upptecknade.

Den gamla boplatsen lär vara den allra äldsta i hela Södertörn.

G.M.

JULESNÖ

Bygden sover. Nattens mörker
tätnat som ett dok omkring mig.
Inga stjärnor flamma, ingen måne lyser,
men i luften virvlar miljoner
stora, lästa, vita, flinger,
lägga sig på bjödens grenar
mjukt som dun av vita fåglar.

Ensam går jag bygdegatan,
i en backe stiger vägen
brant mot skogens bryn,
tecknad som en fjärran skugga.
Flingor falla. Ej en vindfläkt
rör sig i den isigt kalla luften.

Flingor falla, sakta, sakta - - -
Spår i snön av barnafötter
leda till en ensam stuga
i vars frostbelagda fönster
står ett ensamt ljus och glimmer.
Stilla natt - julenatt,
full av rena, vita flinger,
full av helig stämning.

Anders W. Mårdh

FRÅN
ARBETS-
FÄLTET.

Nu när det lider
mot Jul har Gil-
let som vanligt
en hel del på
programmet.

Så här nära jul är programmet i
det närmaste genomfört.

Den 25 nov. var det Ljustöp-
ning som nära nog blivit en jul-
sed inom Gillet. Ljustöpningen
har under flera år ägt rum hem-
ma hos Ingegärd och Gunnar Lind-
ström dit medlemmarna har fått
komma och gå när det har passat
dem under dagen. Ljusen försäl-
jes sedan på julmarknaden

Julmarknaden

Den 3 dec. 1967

Den första söndagen i
Advent.

En vacker gran mitt på
marknadsplatsen, marknadsstånden
i rad i granna färger av Julpynt,
hemslöjdsalster, delikatesser
med Julskinka som högre vinst
vittnade om att julen är i an-
nalkande.

I torpet serverades varm jul-
glögg framför brasan i den öpp-
na spisen.

På logen serverades Advents-
kaffe.

En nyhet var en vernissage av
Åke Thorén en av våra medlemmar
som visade en kolektion av sina
dukar på logen. Som tack härför
skänkte Åke Thoren en målning av
vårt Trädgårdstorp. Om någon
så här i efterhand är hågad at se
hans taylor närmare så finns hans
adress i bifogad medlemsförteck-

ning.

På marknadsplatsen kunde man
också få se det enligt gammal sed
uppsatta Solhjulet och vid den flam-
mande stockvedsbrasan hade man möj-
lighet att värma sig.

Besöksfrekvensen ser ut att öka
för varje år.

Gammaldans- kursen.

under Bengt Anderssons
är nu avslutad

Trettio hurtiga ungdom-
ar har har deltagit med
liv och lust under de
10 torsdagskvällarna på ALFA-LAVALS
RESTAURANT ALHAMRA.

Kursdeltagarna blev fredagen den
8 inbjudna av Hembygdsgillet till en
Gillesafton på Logen vid Trädgårds-
torp. Man välkomnades med Lusiatåg
och gott kaffe vid festligt dukade
kaffeberd. Sen trädde gammaldansen
och sånglekarna under Bengt Andersson
ledning. För musiken svarade Valle,
och Roland samt Magnus.

En varm korv med senap och bröd var
heller inte så dumt innan man gjorde
uppbrott. Av allt att döma blev fes-
ten lyckad. Alla Kursdeltagarna som
är hängade att fortsätta med gammal-
dans är naturligtvis välkomna till
Logen på fredagskvällarna kl. 19,30,
och alla är naturligtvis välkomna
som medlemmar i Gillet.

GILLET

LUSIAFEST

För Botkyrkas

Pensionärer

Denna Lusiefest hade Gillet förmå-
nen att få fira i ALFA-LAVALS re-
staurant Alhamra och hade därigenom
möjlighet att bjuda ännu flera Pen-
sionärer än tidigare. Över 200
hade infunnit sig. De flesta hämta-
des pr buss från Tullinge och
Tumba, från Norsborg pr bil.

Programmet var av stort värde

för de inbjudna.

Sedan ordf. Gunnar Lindström hälsat de närvarande hjärtligt välkomna och meddelat om program-
mets innehåll släktes belysningar och in kom en strålande Lusie med tärnor, alla sjungande den gamla sången Sancta Lusie. Framme vid podiet uppfördes en vacker Lusie-
tablå. Samtliga i Lusietåget var medlemmar i Gillet. Lusies roll framfördes av Eva-Lotta Skytt

Nästa punkt i programmet var kaffe under gemytlig samvaro.

Botkyrkaskalden k.b. Tunholm ordf. i Tumba pensionärsförening och ordf. i Tullinge Pensionärsförening Erik Hagdahl tackade å sina föreningars vägnar och med en önskan att få komma även nästa år.

Botvidskören, sin vana trogen sjöng sina utomordentligt vackra julsånger och avslutade med att dirigenten Erik Pettersson sjöng Adams vackra julsång ackompanjerad av kören. Folkdanslagets uppvisning är alltid ett mycket uppskattat inslag i programmet för pensionärerna. Även dansanta pensionärerna fick tillfälle att ägna sig åt gammaldans.

För musiken svarade: Karl-Erik Ljung, Valle Karlsson, Arne Eriksson och Roland Olsson.

Julfest

vid Slagsta skola d. 14 dec. Som vanligt har även i år Gillets Folkdanslag uppvisning.

Som lekledare svarar Gunnar Lindström och musiken Valle Karlsson.

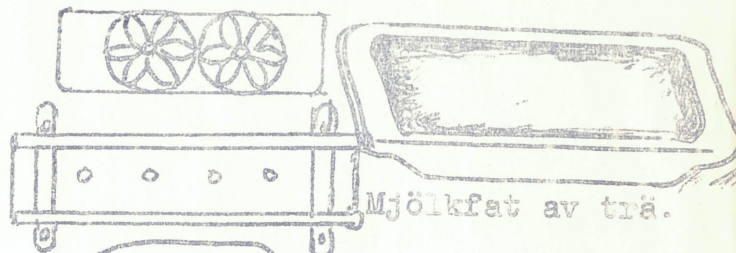
Denna Julfest är en efterlängtat händelse i Slagstabarnens tillvaro, och icke minst vår medverkan. Kan du göra en insats för barnens julglädje så tveka inte utan kom med på torsdag.

Med Botvidsbygden bifogas också en Medlemsförteckning. I händelse att någon adress eller telefonnummer skulle vara felaktigt. meddela i så fall Ingrid Avelin för rättelse, Tel. 477807.

Gåvor

Till Botkyrka Hembygdsbygdes blivande Bygdemuseum:

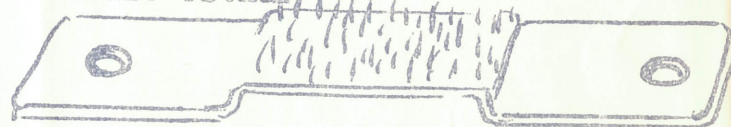
Från en av vår bygdes gamla lantbruk Lilla Nackdala som nu skall saneras. Har vi från gårdens sista ägare Harald Björkström fått mottaga som gåva:

Mjölkkfat av trä.

Gammalt ostkar.

En par. Häcklor för händeredning.

Sedo = Läsa

Härutinnan handlas om den

Christliga Syndens rätta Egenskap

Boken är signerad av prostarerna Johan Een och Joh. Jädrén, och boken är tryckt i maj 1720.

Ytterligare gåvor meddelas i nästa nummer av Botvidsbygden.

En trevlig dikt om Trädgårdstorp av Alexis Blomberg måste hänskjutas till nästa nummer.

Till alla bidragsgivare till Botvidsbygden och för alla värdefulla museiföremål. Ett varmt och innerligt tack.

Den 20 nov. fick Trädgårdstorp en vacker ytterbelysning.

I skenet av lyktan önskar red. alla läsare av Botvidsbygden en GOD OCH ANGENÄM JUL.

Georg Malmkvist.